

FRANK İDARESİ ALTINDA YAHUDİLER

Seda ÖZMEN*

Özet: Frank Krallığı Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Batı Avrupa'da hüküm süren ve Avrupa'nın şekillenmesinde kalıcı etkilerde bulunan erken Orta Çağ'ın önemli bir krallığıdır. Bugünkü Fransa topraklarından Ren nehrinin batısında kalan topraklara kadar oldukça geniş bir alana sahip Galya bölgesinde yaşayan Franklar, Kral Clovis'in Katolikliği benimsemesiyle Roma İmparatorluğu'ndan sonra Batı Avrupa'daki en önemli Hristiyan krallık olarak ortaya çıkmıştır. Yahudilerin Frank idaresindeki mevcudiyeti ise uzun zamandan beri içinde yaşadıkları Avrupa şehirlerinin Frankların eline geçmesiyle başlamıştır. 6. yüzyıldan 10. yüzyıla değin Avrupa'da merkezi yönetimini güçlendirmeye çalışan ve dini anlamda Hristiyanlığın temsilciliğine soyunan Franklar, krallık kanunnameleri ve dini konsil kararlarıyla topraklarındaki Yahudilerin yaşamını şekillendirmeye çalışmıştır. Orta Çağ Avrupa'sındaki Yahudi yaşamının dini, ekonomik ve toplumsal sınırlandırmalar ve sürgünlerle tanımlanması alışıla gelmiş bir durumdur. Ancak iki büyük hanedan tarafından yönetilen Frankların idaresi altındaki Yahudilerin durumu birkaç istisna dışında bu genellemenin dışında kalmış gibi görünmektedir. Zira Frank Krallığı'nı imparatorluğa dönüştüren Şarلمان, papanın elinden taç giymesine ve kilisenin koruyuculuğunu üstlenmesine rağmen Yahudilere yönelik ön yargıları bir tarafa bırakarak, onlara tanıdığı ayrıcalıklarla ekonomik ve kültürel anlamda Yahudilerin imparatorluğuna katkıda bulunmasını sağlamıştır. Kısacası Frank Krallığı ve sonrasında imparatorluğu, Orta Çağ Avrupa'sında farklı bir dönem yaratarak Yahudileri görmezden gelmek yerine onlarla işbirliği yapmıştır. Çalışma bu Hristiyan krallığın Yahudilerle olan işbirliğini ve altında yatan nedenleri krallık kanunnameleri, kilise konsil kararları ve dönemin din adamlarının çalışmaları başta olmak üzere mevcut araştırmaları da dikkate alarak çözümlenmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Frank Krallığı, Merovenj, Karolenj, Şarلمان, Yahudiler

JEWES IN THE FRANK ADMINISTRATION

Abstract: The Frankish Kingdom is an important kingdom of the early medieval period that has been dominated in Western Europe after the collapse of the Western Roman Empire and has had lasting effects on the formation of Europe. Franks living in the territory of Gaul, which has a very wide area from the present-day France land to the western part of the Rhine river, emerged as the most important Christian kingdom in western Europe after the Roman Empire, with the adoption of the Christianity of King Clovis. The existence of the Jews in the Frank administration began with the passing of the Franks of the European cities they lived in for a long time. From the 6th to the 10th century, the Franks, who had strengthened the central government in Europe and became a representative of Christianity, tried to shape the life of the Jews in their lands through kingdom declarations and religious council decisions. It has become commonplace to describe Jewish life in medieval Europe with religion, economic and social constraints and deportations. However, the situation of the Jews in the administration of the Franks ruled by two great dynasties appears to have remained out of this general except for a few exceptions. Charlemagne, who transformed the Frankish Kingdom into an empire, even though he was crowned with the crown of the papa and assumed the protection of the church, left the prejudices for the Jews to one side and through his privileges to Jews, to contribute to his empire in economic and cultural terms. In short, the Frankish Kingdom and its empire created a different era in medieval Europe, cooperating with them instead of ignoring Jews. The study aims to analyze this Christian kingdom's co-operation with the Jews, taking into account existing research, such as kingdom reports, church council decisions, and the work of religious scholars of the time.

Key Words: Frankish Kingdom, Merovingian, Carolingian, Charlemagne, Jews.

* Dr. Öğr. Üyesi Seda Özmen, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, sadaozmen@hotmail.com.

Giriş

Yahudilerin Avrupa'daki varlığı konusunda net bir tarih vermek, sürgünlere rağmen süreklilik gösterebilen bu halk için pek de mümkün görülmemektedir. Yazılı kayıt ve maddi kalıntıların ışığında Orta Çağ öncesi Yahudilerin yaşamıyla ilgili çok az şey söylenebileceği gibi, Roma hakimiyeti altındaki Yahudilere dair birtakım tespitlerde bulunulabilir. Erken Orta Çağ'da Frankların hakim olduğu Galya'nın bazı bölgelerinin Roma İmparatorluğu'na bağlı şekilde yönetiliyor olması, bu bölgedeki Yahudi varlığına dair önemli kayıtlar sunmaktadır. Roma İmparatorluğu toprakları içinde yaşayan Yahudilere yönelik yasal düzenlemeler, Avrupa Yahudi yaşamı konusunda ipucu verirken, Frank Krallığı'nın Yahudilere yönelik yasal düzenlemeleri için de yol gösterici olmuştur.¹

Geç Roma Hukukunda Yahudiler

Genel kanı Roma hukukunun Yahudi halkını ve dinini koruduğu yönündedir. Bu görüşe belli bir dönem için ve belli bir dereceye kadar hak verilebilir. Hristiyanlığın resmen kabulünden önce Roma İmparatorluğu *peregrinus* statüsüyle Yahudilere “kendi yasalarına göre yaşama” özgürlüğü tanımış, ardından İmparator Caracalla (*Marcus Aurelius Severus Antoninus Augustus*) M.S. 212'de Yahudilere Roma vatandaşı statüsü kazandırmıştır. Topraklarında yaşayan Yahudilerin dini ve ticari işlerine engel olma noktasında Roma İmparatorluğu'nun Orta Çağ Avrupa'sı ile karşılaştırılabilecek düzeyde bir müdahalesi bulunmamaktadır. İstisnai bir durum olarak M.S. 1. yüzyıldaki gelişmeler sayılabilir. Yahudilerin Kudüs'e gönderdiği mabet vergisinin yasaklanması ve mabet yıkıldıktan sonra verginin *fiscus Judaicus* (Yahudi Vergisi) adıyla yeni bir Yahudi vergisine dönüştürülerek imparatorluk hazinesine aktarılması imparatorluk ve tebaası Yahudileri ekonomik anlamda karşı karşıya getiren bir durum olmuştur.² Ancak Constantin ile birlikte Roma topraklarında yaşayan Yahudiler için yeni bir dönemin başladığı söylenebilir. Uzun yıllar dini çoğulculuğun hakim olduğu Roma İmparatorluğu üzerinde Hristiyanlığın tek din olarak yükselmesi, doğal olarak Yahudileri ilgilendiren mevzuatın değişimine neden olmuştur. Constantin'le başlayan bu değişim Constantius (M.S. 339'da) ve II. Theodosius kanunlarıyla (*Codex Theodosianus*-M.S.438) devam etmiştir. Constantin döneminde Yahudi inancının yayılmasını engellemeye yönelik ilk girişimler başlamış, Constantius zamanında ise çok daha detaylı yasal düzenlemelere gidilmiştir. Yahudilerle Hristiyanların evlenmesi, Yahudilerin Hristiyan bir köleye sahip olması, sahip olduğu köleyi Yahudiliğe döndürmeye çalışması kesin olarak yasaklanmıştır. II. Theodosius kanunları “Yahudilerin, Hristiyanlar üzerinde hakim olma ve karar verme yetkisine kutsal dinimizin piskoposlarından bile daha fazla sahip olmaları bizim dinimizi alçaltmaktadır” şeklindeki gerekçeyle Yahudilerin şehir idaresi ve savunması gibi önemli görevlerde bulunamayacaklarına hükmetmiştir. Yahudilere yönelik Hristiyan imparatorların çıkardığı yasalar tekrar edilmiş olmakla birlikte daha da detaylandırılmıştır. “Biz, köle yahut özgür bir adamı ikna yoluyla yahut cezalandırma tehdidiyle Hristiyan dininden iğrenç mezhep ve ritüeline döndüren kişinin hem malının hem de canının alınmasını da ekliyoruz” şeklindeki Theodosius kanunu Yahudi inancının da yer aldığı Hristiyan dini dışındaki tüm inançların imparatorluk topraklarında yayılmasını engelleme amacı taşımakla birlikte, imparatorluğun diğer inançlara bakışını da özetlemektedir. Son olarak aynı gerekçeyle var olan sinagogların tamir edilmesi dışında yeni bir sinagog inşa edilmesi de yasaklanmıştır.³ Bu durumda Yahudi ve Hristiyanların birlikte oluşturduğu kentsel yaşam Hippolu Aziz Augustinus'un şartlı teolojik müsamahasına⁴ rağmen yok olmaya başlamıştır. 532'de İmparator

¹ Michael Toch, *The Economic History of European Jews*, Brill NV, Leiden, 2013 s. 65-75.

² James Parkes, *The Conflict of the Church and the Synagogue*, Meridian Books, 1964, Cleveland, New York, s. 7-11.

³ Solomon Grayzel, “The Jews and Roman Law”, *The Jewish Quarterly Review*, C. LIX, S. 2, 1968, s. 93-117.

⁴ Hippolu Aziz Augustinus (354-430) Yahudilere karşı sürdürülen siyasetin teolojik temelini atan en önemli kilise babalarından biridir. Ona göre, Yahudiler Eski Ahit'in özgünlüğüne tanıklık edebilmeleri ve dünyanın sonu geldiğinde inançlarından döndürülebilmeleri için hayatta kalmalıdır. Ama aynı zamanda Hristiyanlığın hakikatinin dünya üzerinde de kanıtlanabilmesi için aşağılanmalıdır. Bu teolojik doktrin Hristiyan siyasetinde

Justinian'ın kanununda Yahudilik'ten ilk kez “*religio licita*-meşru din” olarak bahsedilmemiş ve 535’de çıkartılan daha yasaklayıcı tondaki kanunla da imparatorluktaki tüm sinagogların kiliseye çevrilmesi emredilmiştir.⁵ Ayrıca bir Yahudi'nin bir Hristiyan'a karşı mahkemede tanıklık etmesine de izin verilmemiştir.⁶

Roma hukuku bir bütün olarak incelendiğinde hakim bir Yahudi politikası olmadığı görülmektedir. Romalı Yahudileri bir din mensubundan ziyade bir halk, ulus olarak gören hukuk, onlara geleneklerini sürdürme ve yaşatma hakkı tanımıştır. Ancak Hristiyan Roma için başka bir dinin rakip olma ihtimali imparator ve kiliseyi harekete geçirerek yukarıdaki yasaları doğurmuştur. Batı Roma imparatorluğu yıkılana değin benzer yasalar tekrar etmiştir. 6. asırdan itibaren Galya’da hakim olan ve Roma mirasına talip olan Frank kralları ve imparatorları için Roma’nın çift taraflı yaklaşımı örnek oluşturmuş ve Frankların Yahudi politikasını belirlemesinde yol gösterici olmuştur.

Clovis ve Merovenj Hanedanlığı Döneminde Yahudiler

Avrupa’ya akın ederek, Batı Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasına neden olan ve günümüz Avrupa devletlerinin temelini oluşturan Cermen kabilelerinden biri de Franklar’dır. Franklar (özellikle Sal Frankları) önceleri Roma İmparatorluğu ayakta iken bir müttefik edasıyla sınır bölgelerinde güvenliği sağlama görevini üstlenmişler, 5. asırdan itibaren ise Galya bölgesine hakim olarak buradaki Roma varlığına son vermişlerdir. 10. asra değin Galya ve çevresinde hüküm süren ve imparatorluğa evrilen Frank Krallığı, Merovenj ve Karolenj isminde iki önemli hanedan tarafından yönetilmiştir. Frankların ilk kralı Merovenj Hanedanlığına ismini veren efsanevi kral Merovech’tir. Merovech hakkında fazla bir bilgi bulunmadığından Merovenj Hanedanı genellikle torunu Clovis’le anılmaktadır. Clovis, bu Cermen kabilesini bir krallık haline getiren ilk büyük isim olarak kabul edilmektedir.⁷

Clovis’i diğer Cermen krallarından ayıran en önemli özelliği ise Katolik Hristiyanlığı benimsemiş olmasıdır. Böylece imparatorluktan geriye kalan en önemli güç olan kilisenin desteğini alabilmiştir. Güney ve doğu yönünde toprakları iyice genişleyen krallığını tek bir yasa altında toplayabilmek için de *Lex Salica*’yı⁸ hazırlattığı düşünülmektedir. *Lex Salica*, özelde Sal Franklarını ilgilendiren bir yasa olarak Frank topraklarında yaşayan Yahudilere yönelik bir şey söylemezken, Yahudiler *Lex Romano Visigothorum*’a tabiiyetlerini sürdürmüşlerdir. Vizigot Kral II.Alaric’in, Theodosius kanunlarından örnek olarak krallığındaki Romalılar için hazırlattığı *Lex Romana Visigothorum (Breviary of Alaric-Alaric Risalesi)* Merovenj ve Karolenj krallarının mevzuatları için model oluşturmuştur. Clovis, Romalı olarak gördüğü Yahudilerin dinleriyle ilgili konularda kendi yasalarına ve mahkemelerine bağlılığını kabul etmekle birlikte diğer konularda Frank mahkemelerine başvurabileceklerini kabul etmiştir. Ayrıca kendi mahkemelerinde aldıkları kararları uygulama noktasında krallık yetkililerinden destek alabilmeleri de sağlanmıştır.

Clovis, Yahudilerin dinleri sebebiyle kutsal saydıkları Şabat gününde herhangi bir iş için çağrılmamaları ve bu çağrıya cevap veremediklerinde yasal olarak suçlanmamaları gerektiğini belirtmiştir. Bu maddelere bakıldığında Yahudilere yönelik olumlu bir yaklaşım olduğu söylenebilir; onların özel hukuki statüleri korunurken, dini hassasiyetlerine de saygı gösterilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan Yahudi ve Hristiyanların yakın ilişki içinde olması ve Hristiyanlar arasında Yahudi inancının yayılıyor olması, başta kilise olmak üzere Hristiyan yetkilileri harekete geçmeye zorlamıştır. Bu anlamda bir Yahudi’nin herhangi bir ilişki sonucu bir Hristiyan’ı Yahudi yapma yolunda kullanabileceği tüm imkanları yok etmeye yönelik kararlar alınmıştır. Öncelikle bir Yahudi’nin sahip olduğu Hristiyan köleyi baskı yahut ikna yoluyla Yahudiliğe döndürmesi durumunda

Yahudileri toptan yok etmeyen ancak görünür şekilde ayrımcılığa tabi tutan uygulamalar şekilde tezahür etmiştir. Michael Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, çev.: Sevinç Altınçekiç, Alfa Tarih, İstanbul, 2011, s. 62-63.

⁵ Simon Schama, *The Story of the Jews*, HarperCollins Publishers, New York, 2013, s. 220.

⁶ Pınar Ülgen, *Ortaçağda Avrupa’da Kölelik-Toplum ve Hukuk*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013, s. 55-56.

⁷ J.M.Roberts, *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2017, s. 115.

⁸ Ernest F.Henderson, *Select Historical Documents of the Middle Ages*, George Bell and sons, London, 1903, s. 176-189.

o kölenin elinden alınacağı kabul edilmiştir. Sadece köle değil özgür bir Hristiyan'ın da bir Yahudi tarafından dinden döndürülebileceği göz önünde bulundurularak, bir Yahudi'nin Hristiyanlar üzerinde baskı kurabileceği resmi görevlere getirilmemesine karar verilmiştir. Diğer bir kanunda ise evlilik yoluyla bir Yahudi'nin eşini kendi dinine döndürme imkanı düşünülerek Yahudi ve Hristiyanların evlilikleri yasaklanmıştır. Böylece Yahudilerin herhangi bir şekilde dini propaganda yapmaları sıkı şekilde yasaklanmış, yeni sinagog inşa etmelerine de karşı çıkılmış, ancak eski olanların tamirine izin verilmiştir.⁹

Clovis 507-508 yıllarında Vizigot krallığına ait Akitanya (Fransa'nın Güneybatısı) topraklarını ele geçirdikten sonra 10 Nisan 511 tarihinde Fransa'nın Orleans şehrinde, çoğu Akitanya'dan gelen otuz iki piskoposun katılımıyla ilk dini konsili toplamıştır. Konsil sonunda karar kılınan otuz bir madde piskoposların talebi sonucunda Clovis tarafından onaylanmıştır. Otuz bir madde, din adamı atamaları, din adamlarının uymaları gereken kurallar ve kilisenin mal varlığı gibi kilise işleyişine dair hususları detaylı şekilde açıklarken, krallık içerisindeki Yahudilere dair bir açıklama içermemiştir. I.Orleans Konsili'nde Yahudilere dair bir madde bulunmaması Clovis'in o dönem için mevcut yasayı yeterli gördüğü anlamına gelebilir. Ancak bu durum Merovenj kralları için alışılmış bir durum değildir ve din adamlarının gayretleriyle Yahudileri hedef alan pek çok konsil krallar tarafından onaylanmıştır.¹⁰

Clovis'in 511'deki ölümünün ardından krallığı dört oğlu arasında parçalanmış ve Reims, Orleans, Paris ve Soissons şehirleri Clovis'in oğulları tarafından başkent olarak seçilmiştir. Böylece her kral kendi yönetim bölgesinde yerel kraliyet mahkemesi kurabilmiş, kendi yasalarını çıkartabilmiş ve konsil toplayabilmiştir. Ayrıca 533'te Clovis'in hayatta kalan üç oğlu; I. Theuderic, I. Chlothar ve I. Chilbert birlikte hareket ederek bir konsil toplamışlardır. Bourges başpiskoposu Honoratus'un başkanlık ettiği konsile krallığın farklı eyaletlerinden yirmi altı piskopos ve gelemeyen piskoposların beş temsilcisi katılmıştır. II. Orleans Konsili olarak bilinen konsilin kabul edilen yirmi bir maddesinden on dokuzuncu maddesi Yahudilerle ilgilidir. Önceki konsilde kabul edilen karışık evlilik yasağı tekrar edilmiş olmakla birlikte bu suçun cezası tespit edilmiştir. II. Orleans Konsili'nin 19. maddesi: "Hiçbir Hristiyan Yahudi bir kadınla evlenmemeli ve bunun aksi de olmamalıdır. Eğer böyle bir birliktelik kurulmuşsa, o kişi aforoz cezasıyla boşatılmalıdır" şeklindedir.¹¹

I.Theuderic'in ölümünden sonra Austrasia olarak bilinen Frank topraklarının kuzeydoğu bölgesi 533-548 yılları arasında oğlu Theudebert tarafından idare edilmiştir. Bu süre içerisinde krallıktaki piskoposların talebiyle I.Theudebert 535 yılında Clermont (Arvernum) şehrinde, önceki konsilde olduğu gibi, Bourges Başpiskoposu Honoratus'un başkanlığında on beş piskoposun katıldığı bir konsil toplamıştır. Clermont Konsili olarak isimlendirilen toplantının sonunda kabul edilen on altı madde Yahudiler açısından incelendiğinde, altıncı maddenin I.Orleans Konsili'nde kabul edilen karışık evlilik yasağını tekrar ettiği, dokuzuncu maddenin ise Yahudilerin Hristiyanlar üzerinde hakimiyet kuracak görevlere getirilmemesi yasağını kabul ettiği görülmektedir.¹²

Orleans ve Paris bölgelerini yöneten I.Chilbert'in kendi bölgesinde art arda konsil toplamış olması, Hristiyan din adamlarının gittikçe artan kaygısını göstermektedir. 538 yılındaki III. Orleans Konsili'nin on üçüncü maddesinde, Yahudilerin sahip oldukları Hristiyan kölelere kötü muamele etmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kararda piskoposların, kötü muamele sebebiyle kiliseye sığınan köleyi Yahudi efendisinden bir daha zarar vermeyeceğine dair söz almadan teslim etmemeleri söylenmiştir. Ancak bu kanun ilerleyen dönemde istenilen sonucu vermemiş olacak ki, 541 yılında toplanan IV.Orleans Konsili'nin otuzuncu maddesinde, kiliseye sığınan Hristiyan kölenin bir Hristiyan tarafından satın alınması ve değerinin Yahudi'ye verilmesi şeklinde bir çözüm üretilmiştir. Yine IV. Orleans Konsili'nin otuz birinci maddesinde, bir Yahudi'nin bir Hristiyan'ı ikna ederek, özgürlük vaadiyle yahut baskı yoluyla kendi inancına döndürmesi ve yahut Hristiyan kadın kölesiyle cinsel ilişkiye girmesi halinde sahip olduğu tüm kölelerin elinden alınması şeklinde cezalandırılmasına karar

⁹ Amnon Linder, *The Jews in the Legal Sources of the Early Middle Ages*, Wayne State University Press, Michigan, 1997, s.217-233.

¹⁰ C.Joseph Hefele, *A History of the Councils of the Church*, C.IV, T&T Clark, 1895, s. 87-92.

¹¹ Susan Wise Bauer, *Ortaçağ Dünyası*, çev.: Mehmet Moralı, Alfa Tarih, İstanbul, 2014, s. 203-204; Hefele, *A History...*, C.IV, s. 185-188.

¹² Linder, *The Jews...*, s. 469-470.

verilmiştir. Bu kanunla birlikte Yahudi inancının Hristiyanlar arasında yayılmasını engelleme noktasında Yahudileri ekonomik açıdan zor durumda bırakacak yaptırımların gündeme geldiği görülmektedir. Ayrıca III. Orleans Konsili'nin otuzuncu maddesi de yeni bir sınırlamadan bahsetmiştir: “Paskalya öncesi Perşembe gününden Paskalya Pazar'ına kadar dört gün boyunca Yahudiler Hristiyanlar arasında görülmemelidirler”.¹³ Bu kanunla amaçlananın Yahudileri Hristiyan toplumundan ayırma olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda böyle bir kanunun varlığı Yahudi ve Hristiyanların ne kadar yakın ilişki içinde olduklarının da bir kanıtı gibidir. Cecil Roth'un da dikkat çektiği gibi, “Bu kutsal dönemde dışarıda bulunan herhangi bir Yahudi'ye, 'İsa'yı taşıdıkları için' taşlarla saldırılması Avrupa genelinde alışılmış bir durum halini almış ve bunun bir uzantısı olarak Paskalya'dan önceki Cuma günü Hristiyan halk tarafından Yahudi evlerinin taşlanması adet olmuş görünmektedir.”¹⁴ Bu tarz şiddet olaylarından biri de Frank Krallığı'na dair temel kaynaklardan sayılan Tours Piskoposu Gregory'nin (538-594) meşhur Frankların Tarihi (*Historia Francorum*) isimli eserinde detaylı şekilde anlatılmıştır. Gregory, 576 yılında Clermont'taki Yahudilerin Hristiyanlığa geçmesi için piskopos Avitus'un gösterdiği çabadan ve bunun sonucu olarak vaftiz olan Yahudilerden bahsetmiştir. Ardından vaftiz olan bir Yahudi'nin Paskalya günü piskopos ve Hristiyan halk eşliğinde şehirde yürüdüğü sırada başka bir Yahudi'nin pis suyu onun başından aşağıya dökmesini anlatmıştır. Bu olay üzerine Hristiyan halkın o Yahudi'ye taşla saldırmaya çalıştığını ancak piskoposun buna engel olduğunu belirtmiştir. Ancak Gregory'nin de söylediği gibi sonraki kutsal günlerde Hristiyan halk bu eylemi gerçekleştiren Yahudilerin kullandığı sinagoğu yıkmıştır.¹⁵

Orleans Konsillerinden 581'de Macon'da toplanan konsile değin uzun bir süre Yahudileri konu edinen bir konsil toplanmamıştır. 558'de I.Cildebert'in ve hemen ardından oğlu Clothar'ın ölümü sebebiyle veliaht krallar arasında çıkan iç savaşlar, herhangi bir seküler ve dini konsilin toplanmasına imkan vermemiş olabilir. Diğer yandan Orta Çağ tarihçisi B.Bachrach'ın tesbiti sürekli tekrar eden konsil kararlarını anlamak açısından önemlidir. Bachrach'a göre, bu süre zarfında Merovenj Galya'sındaki Yahudilerin gücü artmış, onların faaliyetlerini kısıtlayan ne seküler ne de dini yasalar yürürlüğe girmiştir. Yahudiler sadece yüksek devlet görevlerine sahip olmaya devam etmekle kalmayıp, krallığın mali anlamda en önemli temsilcileri haline gelmiş, vergi toplayıcılığı ve mali konularda danışmanlık hizmeti vermişlerdir. Bu tespitin ardından Bachrach bu dönemi, kralların din adamlarının aksine Yahudilere yönelik iyimser bir ihmal politikası yürüttükleri bir dönem olarak tanımlamıştır. Ancak 581'de Kral Guntram tarafından toplanan Macon Konsili bu döneme son vermiş ve uygulama konusunda zayıflık gösterilen yasaları tekrar hatırlatmıştır. On dokuz madde arasında özellikle on altıncı madde, önceki konsillere göre Yahudilerin Hristiyan köle sahibi olma konusundaki tutumunu daha da sertleştirmiştir: “Bundan böyle hiçbir Yahudi Hristiyan bir köleye sahip olmamalıdır, eğer bir Yahudi bir Hristiyan köleye sahip ise o köle bir Hristiyan'a 12 solidiye satılmalıdır. Yahudi bu fiyattan memnun olmazsa, köle azat edilebilir”.

630 Reims konsili yine Hristiyan köle sahibi olan Yahudi sorununa kökten çözüm bulma çabası içerisinde, Yahudilere Hristiyan köle satımını yasaklamıştır: “Hristiyanlar Yahudilere yahut dinsizlere satılmamalıdır, eğer bir Hristiyan bunu yaparsa aforoz edilir ve işlem geçersiz sayılır”.

Konsillerde ısrarla üzerinde durulan Hristiyan köle sahibi olma yasağının uygulama noktasında çok da etkili olmadığı Papa I.Gregory'nin Yahudilerle ilgili birkaç mektubundan anlaşılmaktadır. Papa I.Gregory'nin Yahudilere dair görüşlerini incelemek önemli olabilir, zira bir papa olarak onun bu konudaki görüşleri Katolik kilisesinin resmi politikası haline gelmiştir.¹⁶

Papa I.Gregory

¹³ Linder, *The Jews...*, s. 470-472.

¹⁴ Cecil Roth, “European Jewry in the Dark Ages: A Revised Picture”, *Hebrew Union College Annual*, C. XXIII, S. 2,(1950-51), s. 152.

¹⁵ Gregory Bishop of Tours, *History of the Franks*, çev.: Ernest Brehaut, Columbia Univ. Press, New York, 1916, 5. Kitap 11. Bölüm, s. 113.

¹⁶ Jacob R.Marcus ve Marc Saperstein, *The Jews in Christian Europe*, Hebrew Union Collage Press, 2015, s. 37.

Büyük Gregorius olarak da bilinen Papa I. Gregory 590 yılından öldüğü 604 yılına kadar papalık makamında bulunmuş, Ortodoks ve Anglikan kiliselerinde de aziz kabul edilmiş olan dini bir şahsiyettir. Yazdığı bine yakın mektupla mevcut durum karşısındaki kilisenin duruşunu temsil etmiştir. Papa I. Gregory, Austrasia Kraliçesi Brunhilda ve onun torunları II.Theudebert ile II.Theuderic'e gönderdiği mektuplarında Yahudilerin köle sahibi olmaları ve köle ticaretini yürütmeleri konusundaki kaygılarını sıklıkla dile getirmiştir. Özellikle Ren nehrinin doğusundan İtalya pazarına satılmak için getirilen kölelerin ticaretini durdurmak için Papa Gregory özel bir talepte bulunmuş, Hristiyan köle sahipliği ve köle ticaretini yürütme konusunda Yahudilere yönelik alınan kararların uygulanmadığına dair şüphelerini ifade etmiştir. Bu noktada piskoposlara da çağrıda bulunan Papa Gregory seküler gücün ihmali dini güçle gidermeye çalışmıştır. 593'te, Sicilya'da Cagliari Başpiskoposu Januarius'a, kiliseye sığınan Hristiyan köleleri Yahudilere teslim etmemesini ve Macon Konsili'nin aksine onlar için Yahudilere para ödememesini öğütlemesi bu konudaki çabasının bir göstergesidir.¹⁷

Papa Gregory'nin harekete geçmeleri konusunda Brunhilda ve torunlarına gönderdiği yazıların herhangi bir sonuç doğurmadığı görülmektedir. Aksine Brunhilda'nın Yahudileri krallığında yüksek mevkilere getirdiği ve köle ticareti de dahil olmak üzere, onların Hristiyan kölelere sahip olmaları noktasında herhangi bir engellemede bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu noktada seküler gücün dini güçten farklı olarak kendi siyasi iktidarını ön planda tutarak farklı bir yol izlediği söylenebilir. Brunhilda, düşmanı II.Chlothar'a karşı iktidarını destekleyen Yahudilere yönelik olumlu bir politika izlemiştir. Bachrach, II.Chlothar ve Brunhilda'nın iktidar mücadelesine dikkat çekerek bu ikisinin Yahudi politikasının altında yatan siyasi nedeni gözler önüne sermeyi başarmıştır. Zira II.Chlothar 614'te Brunhilda'nın topraklarını ele geçirir geçirmez hem krallık hem de kilise konsili toplayarak Yahudilere yönelik sert kararlar almış, eski düşmanının müttefiki olan Yahudilere yönelik engelleyici yasalara onay vermiştir.¹⁸ II.Chlothar'ın 614'te topladığı Paris Konsili'nin son maddesi (15 yahut 17. maddesi); “Hiçbir Yahudi Hristiyanlar üzerinde askeri ve resmi bir otoriteye sahip olamayacaktır. Eğer bu göreve geldiyse, o Yahudi ailesiyle birlikte vaftiz edilecektir” şeklindedir. II.Chlothar birkaç gün sonra çıkardığı emirle (*edictum*) de Yahudilerin Hristiyanlar üzerinde kamu hizmetini yerine getirmelerine kesinlikle izin verilmeyeceğini bildirmiştir.¹⁹

Paris Konsili'nde ilk kez yasal olarak onaylanan vaftizin, bundan önceki senelerde Yahudilere yasa dışı şekilde dayatıldığı birkaç olayı Tours Piskoposu Gregory'den öğreniyoruz. Frank topraklarındaki Yahudilerin ikna yahut baskı yoluyla din değiştirmelerine en erken I.Childebert'in döneminde Uzes Piskoposu Ferreol'un (*Saint Ferréol (Ferreolus) of Uzès*) uygulamalarında rastlıyoruz. Piskoposun önce Yahudileri Hristiyanlığı kabul etmeleri konusunda ikna etmeye çalıştığı, bunda başarılı olamayınca da vaftiz olma yahut başka yere göç etme baskısı yaptığı görülmektedir. Piskopos Gregory'nin yukarıda da bahsi geçen ve detaylıca anlattığı diğer vaftiz olayı ise 576 yılında Piskopos Avitus'un Clermont'taki Yahudileri vaftiz etme macerasıdır. İkna yoluyla bir kısım Yahudi'yi vaftiz etmeyi başaran piskopos, Yahudilerle yeni vaftiz olmuş olan Yahudilerin karşı karşıya gelmesi ve Hristiyan halkın mevcut Yahudilere saldırmak istemesi sebebiyle şehirdeki tüm Yahudilerin vaftiz olması yahut şehri terk etmesi çağrısında bulunmuştur. Avitus'un bu çağrısına beş yüzden fazla Yahudi karşılık verirken diğerleri de Marsilya'ya göç etmeyi tercih etmiştir.²⁰ Yine I.Chilperic'in hakimiyeti döneminde (561-584) kral Paris ve civarındaki Yahudilerin vaftiz edilmelerini şart koşmuş, hatta onların vaftiz babalığını yapmıştır. Piskopos Gregory'nin anlattığına göre, pek çok Yahudi vaftiz olsa da gizli gizli eski inançlarını sürdürmeye devam etmiştir. Kralın yardımcısı olan Priscus ise bu vaftizden kurtulmak için kraldan süre istemiş; ancak bir şabat günü inzivaya çekilmişken eski bir Yahudi olan Phatir ve arkadaşları tarafından öldürülmüştür. Kral I.Chilperic Yahudi dostunun

¹⁷ Solomon Katz, “Pope Gregory the Great and the Jews”, *The Jewish Quarterly Review*, C. XXIV, S. 2 (1933), s. 130.

¹⁸ Bernard S. Bachrach, *Early Medieval Jewish Policy in Western Europe*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1977, s. 58-61.

¹⁹ Linder, *The Jews...*, s. 478; 343.

²⁰ Parkes, *The Conflict...*, s. 333-334; Gregory Bishop of Tours, 5. Kitap 11. Bölüm, s. 113-114.

öldürülmesi üzerine Phatir’i değil ama onun arkadaşlarını sığındıkları kiliseden çıkartarak öldürtmüş, Phatir’in de Kral Guntram’ın krallığına gitmesine izin vermiştir.²¹

Merovenj krallığının geneline bakıldığında, iktidar mücadelelerinin sonucu yahut din adamlarının baskıları gereği yaşanan din değiştirme olaylarının çok sık görülmediği söylenebilir. Bunda Katolik Kilisesinin zorla vaftiz olanların samimiyetinden şüphe etmesi ve kralların çoğunun böyle bir din değiştirme olayının krallığa sağlayacağı yararı gözetme noktasında yerel din adamlarından farklı düşünmesi etkili olmuş olabilir. Tours Piskoposu Gregory’nin ve aynı adı taşıyan Papa I.Gregory’nin Yahudilerin zorla Hristiyanlaştırılması konusunda kaygı duyduğu açıktır. Papa I.Gregory’nin bu konuyla ilgili olarak piskoposluklara ve din adamlarına yazdığı pek çok mektup bulunmaktadır. Onun Yahudilerin zorla değil ikna edilerek Hristiyanlaştırılmasını savunduğu bir mektubu şöyledir:

“Gerçekten de, Yahudi dinine rağmen, bu eyalette [Roma] ikamet eden ve zaman zaman Marsilya bölgelerine çeşitli iş konularında seyahat eden Yahudilerin bu şehirlere yerleşmeleri için vaaz yolundan çok vaftiz zoruyla ikna edildikleri bize bildirilmiştir. Şimdi, bu gibi durumlarda niyetin övgüye layık olduğunu ve Rabbimizin sevgisini kazanmaya çalışıldığını düşünüyorum. Ancak ben bu niyetin yanında onu destekleyecek bir kutsal kitap delili olmaksızın ya yararlı bir etki yapmayacağından yahut da kazanmaya çalıştığımız ruhların çok daha fazlasını kaybedebileceğimizden (Allah korusun) korkuyorum. Biri vaazın güzelliğinden değil de baskıyla vaftiz olmaya ikna edildiğinde, tekrar eski batıl inançlarına geri döner ve tekrar doğmaktan çok daha kötü bir şekilde ölür. Bu nedenle sizin kardeşleriniz böyle insanlara vaaz etmeye devam etsinler, sonunda öğretilerinin hoşluğu sebebiyle o insanların eski yaşamlarının değişeceğini umabilirler. Bu nedenle bizim amacımız kesin bir şekilde başarılı olmak ve din değiştiren kişinin eski iğrenç inancına geri dönmemesini sağlamak. Bunun için onlara yönelik konuşmalar yapılmalı, karanlıktaki bu kişiler vaaz yoluyla aydınlatılmalı, sizin kardeşliğiniz ve öğütleriniz Tanrı’nın yeni bir hayat bahşetmesini sağlayacak ödüldür ve onlara önderlik eder. [Gregory’dan Arles Piskoposu Virgilius’a ve Marseilles piskoposu Theodorus’a- 591 Haziranı]”²²

Papa I.Gregory, Yahudileri baskı yoluyla vaftiz etmek yerine vaaz yoluyla, hatta vergi muafiyeti ve maddi hediyelerle ikna etmenin daha doğru olduğunu belirtmiş ve kendisi de böyle yapmıştır. Gregory’ye göre, vaftiz edilenler maddi avantajlar umuduyla Hristiyan olsa bile, çocukları en azından kilise için kazanılmış olacaktır. Gregory’nin planı şiddetten daha etkili olmuş ve Sicilya Girgenti’deki birçok Yahudi, Hristiyan olma isteğini dile getirmiştir.²³

Papa I.Gregory Yahudilerin baskı altına alınmasına ve yasal durumlarına aykırı olarak bazı haklarından mahrum edilmelerine de karşı çıkmıştır. Cagliari, Terracina ve Palermo gibi pek çok şehirde Yahudilerin sinagoglarına haksız yere el konulması üzerine Gregory, Yahudilerin yasa tarafından korunan ibadethanelerinin geri verilmesi için söz konusu şehirlerdeki piskoposlara birçok mektup yazmıştır. Bunlardan biri de Palermo piskoposu Victor’un Palermo’daki Yahudi sinagog ve misafir odalarını ele geçirmesi üzerine bu konutların kilise malı olmadan derhal Yahudilere geri verilmesini papalık yetkilisine bildiren mektuptur:

“Kısa bir süre önce (Haziran’da) bana Palermo’da bulunan Yahudilere ait bir sinagogla beraber hasta ve fakirler için kullanılan birkaç odanın Victor tarafından alındığına dair Yahudilerden birtakım şikayetler üzerine Viktor’a bu konuda yazdım ve ona Yahudilerin iddia ettiği gibi bu durumun gerçek olup olmadığı tespit edilinceye kadar onun bu varlıkları kilise olarak kutsamaktan uzak durmasını bildirdim. Aslında, rahiplik görevi göz önüne alındığında, bahsettiğimiz kardeşimizin [Victor] herhangi bir şeyi uygunsuz bir şekilde yapmış olduğuna kolayca inanmıyoruz. Ancak biz, daha sonra bir papalık temsilcisi olan Salarius’un raporundan bu sinagoglara el konulduğu ve alelacele ve düşüncesizce kutsandığını duyduk. Bu sebeple (kutsanmış olduğu için Yahudilere geri verilemeyen) sinagog ve ona bitişik olan oda ve duvarların tümünün bedelini sözü geçen piskopos kardeşimiz ödemelidir. Böylece sahiplenilen şey kiliseye ait olabilir ve onlar (Yahudiler) de böylece ezilmiş yahut adaletsizliğe uğramış olmazlar. Dahası, alıp götürülen kitapların veya süs eşyalarının da benzer şekilde araştırılmasına izin verin. Ve eğer açık bir şekilde ele geçirildiyse, onları herhangi bir soru sormadan da geri verilmesini istiyoruz. Çünkü, sinagoglarında hukuk tarafından kararlaştırılanın ötesinde bir şey yapmaları için bir lisans verilmemesi gerektiği için, ne biz ne de zararın ne

²¹ Gregory Bishop of Tours, 6.Kitap 17.Bölüm, s.155.

²² Marcus ve Saperstein, *The Jews ...*, s. 37.

²³ Katz, “Pope”..., s. 125.

de herhangi bir maliyetin adalet ve eşitliğe aykırı olması gerekir.[Gregory'den Palermo papalık yetkilisi Fantinus'a- Ekim 598]"²⁴

Papa Gregory bir yandan Yahudilerin yasal haklarını koruyor gibi görünse de aslında onun Yahudileri kilisenin belirlediği belli sınırlar içinde tutmak istediği açıktır. Merovenj döneminde din adamları bunu büyük oranda başarsa da Karolenj döneminde kararlarını uygulama noktasında karşılarında oldukça güçlü bir siyasi otorite bulmuşlardır.

Şarlman ve Karolenj Hanedanlığı Döneminde Yahudiler

8. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'nın geneline hükmeden Frank Krallığı diğer bir hanedanlığın yönetimi altına girmeye başlamıştır. Karolenjler kendilerinden önceki Merovenjlerin sarayında bakan olarak görev alırken Charles Martel ve Pepin'in başarılarıyla güçlenmiş ve hâkimiyetlerini papanın savunucusu olarak Galya, Kuzey İspanya, Germania'nın Saxon toprakları ve Kuzey İtalya'ya kadar genişletmişlerdir. Şarlman'ın (*Charlemagne*) Roma'da 800'de imparator olarak taç giymesine birlikte, Karolenj Frank İmparatorluğu Avrupa'nın en güçlü siyasi birimi olmuştur. Böylece Şarlman Frank Krallığını papadan aldığı destekle büyük bir imparatorluğa dönüştürmüştür. Karolenj dönemi Avrupa'da merkezi yönetimin güçlendiği, kültürel ve dini reformların görüldüğü bir dönem olmakla birlikte Yahudiler açısından bir önceki hanedanlığa göre daha olumlu bir dönemdir. Hristiyan din adamlarının eserleri ve yaptırımlarıyla etkinliğini arttırdığı, din adamları ve kiliseye yönelik bir takım reformların kanunlaştırıldığı bir dönem olmasına ve hatta Şarlman'ın Papa III.Leo'nun elinden imparatorluk tacı giymesine rağmen, Şarlman ve oğlu Dindar Louis'in kilise ve konsillerin Yahudilere yönelik kararlarını uygulama noktasında istekli olmadığı görülmektedir.²⁵

Şarlman döneminde Yahudilerin statüsünde büyük bir değişim olmamış, onlar büyük oranda Roma hukukuna bağlı olarak kendi iç işlerinde *Lex Judaeorum*'a (Yahudi hukuku) tabii olarak yaşamışlardır. Şarlman gerektiğinde bu özel halkın uyması gereken bazı kanunlar çıkartmıştır. 806 yılında Şarlman bir kanunla (*Capitulare Missorum Niumagae Datum cap. 4*); Piskopos, rahip ve rahibelerin kilise mallarını Yahudilere satmalarını kesin şekilde yasaklamıştır. 814 yılında yine (*Capitula De Iudaeis cap. 1,2,3*) Şarlman bir Yahudi'nin bir Hristiyan'ın borcuna karşılık kiliseden rehin almasını yasaklamış, böyle bir şeyin gerçekleşmesi durumunda o Yahudi'nin malına el koyulması ve sağ elinin kesilmesini emretmiştir. Yine bir Yahudi'nin Hristiyan bir kişiyi rehin almasını yasaklamış, aksi halde Yahudi'nin rehinesini kaybedeceğini belirtmiştir. Yine aynı yıl çıkan bir kanunda da Şarlman, Yahudilerin evinde şarap, tahıl yahut herhangi bir ticaret malı bulunmaması gerektiğine hükmetmiş, aksi halde bu mallara el konulacağını ve Yahudi'nin de hapsedileceğini belirtmiştir.²⁶

Şarlman'ın kanunları dinin yanı sıra ekonomik temele de dayanmaktadır. Şarlman kendinden önceki krallık yasaları ve dini konsillerin Yahudiler için belirlediği sınırlamaların çoğuna uymamış, Yahudilerin ekonomik faaliyetlerini desteklemiş ve onları diplomatik görevlere getirmekten çekinmemiştir. Bu nedenle dönemin Hristiyan din adamlarınca Yahudi yanlısı olarak görülmüştür. Graetz'in de altını çizdiği gibi Yahudiler bu dönemde dünya ticaretinin en önemli temsilcisi haline gelmişlerdir. Soylular kendilerini savaşa adanırken, köylüler ve serfler tarımla uğraşırken, feodal topraklara ve askeri sorumluluğa sahip olamayan Yahudiler dikkatlerini köle ve mal ihracatı ve ithalatına yöneltmiş, Şarlman'ın tanıdığı özel ticari ayrıcalıklarla Karolenj dönemi boyunca Akdeniz ticaretine egemen olmuşlardır.²⁷

Yahudiler ve Ticaret

²⁴ Marcus ve Saperstein, *The Jews ...*, s. 38; Papa I.Gregory'nin Yahudilerle ilgili diğer karar ve mektupları için bkz. Linder, *The Jews ...*, s. 417- 445.

²⁵ Jonathan Elukin, *Living Together Living Apart Rethinking Jewish-Christian Relations in the Middle Ages*, Princeton University Press, New Jersey 2007 s. 43.

²⁶ Linder, *The Jews ...*, s.344-346.

²⁷ Heinrich Graetz, *History of Jews*, London: David Nutt, 1892, C.III, s. 145.

Yahudilerin ticaretle olan ilişkisi bu dönemde eskisinden daha önemli hale gelmiştir. Akdeniz'in Müslümanlarca fethi, Hristiyan tüccarların etkinlik alanının azalması ve İspanya'daki kötü muamele sonucunda Yahudilerin Şarlman'ın topraklarına göç etmesi Karolenj döneminde Yahudi ticaretini güçlendirmiştir. Döneme ait fermanları inceleyen H. Pirenne'nin *Judaeus* (Yahudi) kelimesi ile *mercator* (tüccar) kelimesinin birlikte kullanıldığına dair tespiti bilinmektedir.²⁸ Yahudi ticaretinin Karolenj dönemi boyunca bazı kanunlarla kontrol altında tutulmaya çalışıldığı, ancak uluslararası ticaret açısından desteklendiği anlaşılmaktadır. Şarlman, kilisenin aksine çalışkan ve girişimci Yahudi topluluğunun bilgi ve yeteneklerinden faydalanmayı tercih etmiştir. Zira Yahudilerin çok geniş bir alana yayılan bağlantıları onları uluslararası ticaretin en önemli gücü haline getirmiştir. Şimdi onlara hiç olmadığı kadar ihtiyaç duyan Şarlman, Yahudilerden özellikle Avrupa dışındaki dünya ile ticari ve diplomatik ilişkilerinde sıklıkla faydalanmıştır.²⁹

Çeşitli malların ticareti yanında köle ticareti ise Yahudilerin ayırıcı niteliği haline gelmiş ve Yahudiler Orta Çağ'daki en gelişmiş köle endüstrisine sahip olmuşlardır.³⁰ Yahudilerin Hristiyan köle sahibi olmasını yasaklayan pek çok kanun olmasına rağmen köle ticareti yapmasına yönelik bir engel koyulmamış, aksine Şarlman bu ticarete Yahudilerin öncü olmasını desteklemiştir. Özellikle Slav kökenli köle ve esirlerin önemli yer tuttuğu bu ticaret Müslümanların hakim olduğu İspanya, Kuzey Afrika ve diğer İslam ülkelerine değin uzanmıştır.³¹ 8. yüzyıldan 10. yüzyıla değin Yahudi köle tacirleri Hazar denizindeki İdil ve Kiev'den esirleri alıp Moorish İspanya'sına götürmüşlerdir. Bu ticaretin nesnesini Arapça'daki "saqaliba"³² denilen köleler ve Slav olmayan ve de "eunuchs"³³ adı verilen yani seks ekonomisinde kullanılan özel rolleri olan insanlar oluşturmuştur.³⁴ Yahudilerin Avrupa şehirlerindeki din kardeşlerinin yanı sıra İslam ülkelerindeki din kardeşleriyle olan bağlantısı ve İbn Hurdazbih'in de belirttiği gibi pek çok dile hakim olmaları bu tür ticareti yapmalarını oldukça kolaylaştırmıştır.³⁵ Pek çok yönden avantajlı olan Yahudiler bu dönemde kendilerine duyulan ihtiyaç sebebiyle korunmuştur. İbn Hurdazbih'in aktardığı kadarıyla, Batı'dan Akdeniz yoluyla Bizans'a, Mısır'a, Bağdat'a hatta Hind ve Çin'e ulaşan Yahudilerin köle, esir, değerli taş, ipek kumaş, işlenmiş deri, yaban eşeği, kürk, kılıç, baharat ve miski amber gibi ürünlerin ticaretini yürütmeleri konusunda İslam ülkeleriyle ticari anlaşmalar yapılmıştır. Şarlman Abbasi Halifesi Harun Reşid'e elçi göndererek doğu batı arasındaki ticaret konusunu görüşmüş ve bir anlaşmaya varmıştır. Sadece ekonomik değil Endülüs Emevi Devleti ve Bizans İmparatorluğu konusunda da siyasi ittifak içinde olan Şarlman ve Harun Reşid'in saraylarının yer aldığı Aachen (*Aix la-Chapelle*) ile Rakka arasında çeşitli elçiler ve karşılıklı hediyeler gidip gelmeye başlamıştır.³⁶

Bu görüşmeleri konumuz açısından değerli kılan nokta Yahudi ticaretini kolaylaştırmasının yanı sıra gönderilen elçilerden birinin Yahudi olmasıdır. Kuşkusuz bu görev için bir Yahudi'nin seçilmesinde doğu dillerine hakim olması etkili olmuştur. Ancak ilerleyen süreçte onun bir tercümandan çok bir elçi olarak görev yapması Yahudilerin Şarlman nazarındaki konumunu göstermesi bakımından önemlidir. Landfried ve Sigismund isimli iki soylu Frank'ın eşlik ettiği Yahudi İshak, yolculuk sırasında bu iki kişinin ölmesiyle halifenin huzuruna çıkarak Şarlman'ın talebini iletmiş, ardından Aachen'e dönerek imparatora halifenin cevabını ve hediyelerini

²⁸ Henri Pirenne, *Hz. Muhammed ve Şarlman*, çev.: Muhsin Ö. Mengüşoğlu, Pınar Yay., İstanbul, 2012, s. 332.

²⁹ Werner Keller, *Diaspora the Post-Biblical History of the Jews*, Harcourt, Brace & World, Inc., New York, 1969, s.152-153.

³⁰ Ülgen, *Ortaçağda Avrupa'da Kölelik...*, s. 93.

³¹ Israel Abrahams, *Jewish Life in the Middle Ages*, The Jewish Publication Society, Philadelphia and Jerusalem, 1993, s. 98.

³² Ortaçağ İslâm kaynaklarında Slavlar'la Slav kökenli kölelere verilen isim.

³³ Hadım edilmiş erkekler.

³⁴ Ülgen, *Ortaçağda Avrupa'da Kölelik...*, s. 62.

³⁵ İbn Hurdazbih, Radanit olarak isimlendirilen Yahudi tüccarların Arapça, Farsça, Rumca (Roma İmparatorluğu'nun dili), Efrencçe (Frank İmparatorluğu'nun dili), Endülüs dili ve Slav dili gibi pek çok dili iyi derece konuşabildiklerine ve ticaret ağlarının genişliğine dikkat çekmektedir. Keller, *Diaspora*, s. 153-158.

³⁶ Pirenne, *Hz. Muhammed...*, s. 336; Susan Wise Bauer, *Ortaçağ Dünyası*, Çev.: Mehmet Morali, Alfa Yay., İstanbul, 2014, s. 432; Şarlman 'ın Harun Reşid'le olan ilişkisi için bkz. Özlem Genç, *Birleşik Avrupa'nın Mimarı Şarlman ve Karolenj Rönesansı*, Lotus yay., Ankara 2013, s. 175-181.

ulaştırmıştır.³⁷ Bu durum Şarlman'ın yönetimi boyunca Roma ve kilise kanunlarınca sık sık tekrarlanan resmi devlet görevlerine Yahudilerin getirilmemesi kuralına açıkça karşı gelindiğini göstermektedir. Genel tutumun aksine bu dönemde Yahudilere tanınan diğer bir ayrıcalık ise toprak sahibi olabilme ve karşılığında askerlik hizmetine dahil edilmeleri olmuştur.

802 yılından 803 yılına kadar Müslümanların elinde bulunan Barselona'ya yönelik askeri harekât sırasında Akitanya, Gaskonya, Burgonya, Provence ve Septimanya bölgelerinden askere almalar başladığında Septimanya bölgesinde yer alan Narbonne şehrinden pek çok Yahudi bu çağrıya uyararak harekâta katılmıştır. Aynı zamanda Kuzey İspanya'da bulunan Vich (Ausona) şehri de Yahudilerin askeri desteği sayesinde Frankların eline geçmiş ve nüfusunun büyük çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu bu şehirde bir piskoposluk kurulması 10. yüzyılı bulmuştur. Şarlman özellikle İspanya'ya ve Güney Fransa'ya yönelik askeri harekâtlarda Yahudilerin gücünden faydalanmış ve bunun karşılığında Yahudilere Septimanya ve Akitanya bölgesinde pek çok toprak vermiştir. Sadece Narbonne değil Magdeburg, Merseburg, Ratisbon ve Mainz gibi şehirlere Yahudilerin yerleşip toprak sahibi olmalarını desteklemiştir. Hatta Şarlman'ın bu şehirlerdeki Yahudi cemaatlerini kontrol etmek yahut kültürel anlamda geliştirmek amacıyla bilgili bazı Yahudileri bu şehirlere yerleştirdiği görülmektedir. Örneğin Şarlman,787 yılında Yahudi Bilgin R.Kalonymos, oğlu Musa ve yeğenini Lucca'dan Mayence-Mainz'e getirtmiştir. Kalonymos'un Mainz'e gelişi buradaki büyük Yahudi cemaatinin talebiyle yahut Şarlman'ın bu şehri Yahudiler için bir merkez haline getirme çabasıyla açıklanabilir. Şarlman'ın benzer uygulamalarından hareketle kendi topraklarındaki Yahudilerin kültürel ve dini olarak farklı ülkelerdeki dini merkezlere-okullara³⁸ bağlılığını azaltmaya çalıştığı söylenebilir. Narbonne'deki Yahudi cemaatine yönelik olarak Halife Harun Reşid'den Babil'den bir Yahudi bilgin talep etmesi ve gelen Yahudi Machir'in Narbonne Yahudi cemaatinin başına geçerek burada bir Talmud okulu kurması bu kanıyı güçlendirmektedir.³⁹

Şarlman'ın Yahudilere oturma izni vermenin yanı sıra buldukları toprakların mal sahipliğini tanıması, dönemin din adamlarında Yahudi mal ve toprak sahiplerinin Hristiyanlar üzerinde bir güç uygulayabileceği endişesini yaratmıştır. Şarlman'ın tanıdığı bu ayrıcalık şimdiye kadar kilise konsillerinde sürekli olarak vurgulanan kanunlarla açıkça çelişmektedir. Papa III. Stephen, Narbonne Başpiskopos'u Aribert'e yazdığı mektupta Narbonne Yahudilerinin elde edecekleri üstünlüğün Hristiyanlar açısından yarattığı tehlikeyi şöyle anlatmıştır:

“Siz bize Yahudi halkının Frank krallarının (*praecepta*) yani kanunları sonucunda Hristiyanların topraklarında ve köylerinde –tıpkı Hristiyanlar gibi- kalıtsal olarak toprağa (bağımsız) sahip olduklarını bildirdikçe üzülmüyor ve öfkeleniyoruz; aynı şekilde Hristiyan erkeklerin onların üzüm bağları ve tarlalarını ettiklerini, Hristiyan kadın ve erkeklerin şehir içinde ve dışında gece ve gündüz onlarla yaşamaları ve onların küfürleriyle kirletilmeleri, sefil erkek ve kadınların söz konusu köpeklere tüm akla gelen hizmetleri kesintisiz olarak yerine getirmeleri bizi üzüyor.”⁴⁰

Dindar I. Louis ve Lyonlu Agobard

İmparator Şarlman'ın 814'te ölümünden sonra yerine oğlu Dindar Louis Frank kralı ve İmparatoru olmuş, babasının Yahudi yanlısı politikasını büyük oranda sürdürmüş hatta kendisinden önceki dönemde belirlenmiş pek çok yasal sınırlamaya son vererek ileriye gitmiştir. Dindar Louis yasal düzenlemelere giderek Yahudilere –Roma hukuku ve kilise konsil kararları gereği- önceden mahrum kaldıkları ekonomik ve dini pek çok hakkı bahşetmiştir.

Ekonomik açıdan Dindar Louis'in ülkesindeki Yahudilerin rahat bir ticaret yürütmesini yararlı gördüğü ve desteklediği söylenebilir. Yahudilerin pagan köleye sahip olmalarına hatta kölelerini kendi dinlerine döndürmelerine izin vermesi ekonomik anlamda onları desteklediğini gösterir. Aynı zamanda Yahudi'nin malı olan köleyi satması, sünnet etmesi vb. her türlü uygulama hakkı da Yahudi efendisine verilmiştir. Bu noktada bazı Hristiyan din adamlarının Yahudilere ait pagan köleleri vaftiz

³⁷ Graetz, *History ...*, s. 146.

³⁸ Örneğin Babilonya'daki Sura ve Pumpedita gibi Talmud okulları.

³⁹ Graetz, *History ...*, s. 145-146; Bachrach, *Early ...*, s. 68-70.

⁴⁰ Toch, *The Economic ...*, s. 79; Elukin, *Living ...*, s. 46.

ederek özgürlüğe kavuşturma uygulamasına da son vermiş olan Louis, Yahudi efendisinin izni olmadıkça pagan kölelerin Hristiyanlaştırılmayacağına hükmetmiştir. Hatta Louis, Yahudilerin evlerinde yahut topraklarında yani mülklerinde Hristiyan işçi çalışmalarına da izin vermiştir. Bu ayrıcalık Hristiyanlar üzerinde Yahudilere güç kullanma yetkisi doğurduğu için kilise ve Roma kanunlarıyla çelişen ve din adamlarınca tepkiyle karşılanan diğer bir ayrıcalıktır. Ayrıcalıklar sadece ekonomik alanla sınırlı kalmamış dini anlamda da Yahudilere kolaylık sağlanmıştır. Yahudilerin yeni sinagog inşa etmesi uzun süredir yasak iken Dindar Louis topraklarında yaşayan pek çok Yahudi cemaatine sinagog inşa etme hakkı tanımıştır. Dinlerini açıkça vaaz etme ve yayma konusunda çekinmeyen Yahudilerin dini, ekonomik ve toplumsal alanlarına yönelik her türlü müdahaleye son vermek ve onların sorunlarıyla ilgilenmek adına *magister judaeorum* adında bir memurluk da kurulmuş olduğu görülmektedir.⁴¹ Bu ayrıcalıklar diğer Germen kabilelerinden ziyade Frankların sürdürdüğü yasanın kişiselliği ilkesinin temelini oluşturan çoğulculukla ilişkilendirilmiş ve pagan Roma dünyasının Yahudiliğe sağladığı avantajların erken Orta Çağ'da Kuzey Avrupa Yahudileri için büyük oranda devam etmesi bu çoğulcu anlayışla açıklanmıştır.⁴² Dindar Louis dönemi Frank idaresi altında Orta Çağ'ın genel karakterinin aksine adeta bir altın çağ yaşadığı açıktır. Kısa süren bu çağın din adamlarının müdahalesine rağmen Yahudilere sağladığı ayrıcalıklara şu örnek üzerinden bakılabilir:

“...Gaudiocus, Jacobus ve Vivacius adındaki bazı Yahudilerin şikâyetlerini öğrenmiş bulunuyoruz. Onlar daha önceki düzenlemelere göre atalarından miras kalan Valerianae ve Bagnila mülklerinin bizim yetkimiz altındaki bazı kötü niyetli insanlar tarafından yoksun bırakma ve engelleme yoluyla nefretle ellerinden nasıl kaybettiklerini dile getirmişler ve bizimmerhametimizi dileyip söz konusu malların kendilerine verilmesini talep etmişlerdir. Biz ilahi merhamet gereği onların taleplerine kulk verdik ve imparatorluk belgesiyle sözü edilen Yahudilere sözü edilecek malları, buna ek olarak evleri ve diğer binaları, ekili ve ekili olmayan arazileri, çayırıları ve meraları, su yollarını ve değirmenleri herhangi bir itiraz, küçümseme ve el koyma olmaksızın sahip olma ve bundan doğan mal üzerinde istediğini yapma hakkını tanıyoruz.” (22 Mart 839 tarihinde Frankfurt'taki sarayda Dindar Louis tarafından ilan edilmiştir.)⁴³

Louis “dindar” lakabını almış ve Yahudilere olan merhametini Hristiyanlığın bir gereği olarak ifade etmiş⁴⁴ olmasına rağmen uygulamalarına yönelik en büyük mücadelesini din adamlarına karşı yürütmüştür. Dönemin Lyon Başpiskoposu Agobard'ın Dindar Louis ile olan ilişkisi Yahudiler konusunda dini ve seküler gücün mücadelesini en güzel şekilde özetlemektedir.

Lyon ve civardaki Yahudi cemaatlerini gözlemleyen Agobard, Hristiyan toplumu içerisindeki Yahudilerin geçmişteki yasal geleneğe tezat oluşturacak şekilde sosyal, ekonomik ve hatta politik olarak gelişmesi karşısında derin bir üzüntü duymuştur. Dahası bu durumun imparator tarafından desteklenmesi⁴⁵, bizzat imparatorun sarayında Yahudi çalıştırması⁴⁶, başta karısı Judith olmak üzere pek çok soylunun Yahudi yanlısı bir politika izlemesi Agobard'ı endişelendirmiştir. Sarayın Yahudi yanlısı politikasının Yahudilere kazandırdığı cesaret sonucunda Yahudiler dinlerini açıkça yaşamaya başlamış, kamuya açık şekilde ibadet etmek ve vaaz vermekten çekinmemişlerdir. Bu da Hristiyanların

⁴¹ Bachrach, *Early...*, s. 85-88.

⁴² Mark R.Cohen, *Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler*, çev.:Ahmet Fethi, Köprü Kitapları, İstanbul, 2013, s. 84

⁴³ Linder, *The Jews ...*, s. 365-367.

⁴⁴ Dindar Louis'in ifadesiyle “Apostolik okuma bize inancımızı paylaştığımız insanlar için hayırseverlik yapmayı öğütlemesine rağmen, aynı hayırseverliği diğerlerine de göstermeyi yasaklamaz, hatta ilahi merhametin hatırına daha da fazlasını göstermeyi teşvik eder. Linder *The Jews ...*, s. 365.

⁴⁵“825 yılında Dindar Louis, David Davitis ve Joseph ile onların Lyon'da yaşayan dindaşlarına birtakım ayrıcalıklar tanımıştı. Bu kimseler pazar vergisinden ve ulaşım vergilerinden muaf tutularak imparatorun himayesi altına alınmışlardı (*sub mundeburdo et defensione*). Ayrıca diledikleri gibi inançlarını yaşayıp sarayda ibadetlerini yerine getirebilmekte, Hristiyanları *ad operasua facienda* (kendi hizmetlerinde çalışan üzere Çev.) olarak işe alabilmekte, yabancı köle satın alıp bunları imparatorluk dahilinde satabilmekte ve canları kiminle isterse yani gerektiğinde yabancılarla da mal takasında bulunup ticaret yapabilmekteydiler.” H.Pirenne, *Hiz. Muhammed...*, s. 333

⁴⁶ “...Aix la Chapelle'deki sarayın tüccarları arasında Yahudiler başı çekmişlerdi. Dindar Louis sarayında kendisine sadakatle hizmet eden Zaragozalı Abraham'ı hizmetine ve özel koruması altına almıştı. Böylesine bir teveccühe mazhar olan Hristiyan bir tüccara ise hiç rastlanmamıştı.” H.Pirenne, *Hiz. Muhammed...*, s. 333.

Yahudiliğe sempati duymasına hatta zamanla din değiştirmesine neden olarak Agobard'ın endişelerini haklı çıkartmıştır. En sarsıcı din değiştirme olayı ise Hristiyan bir din adamı olan Bodo'nun Yahudiliğe geçmesi olmuştur. Bodo yahut Puoto ismindeki kişi iyi bir dini eğitimden sonra diyakozluğa kadar yükselmişken imparatorun izniyle Roma'ya gitmiş, ancak oradaki din adamlarının ahlaksız yaşamı yahut Frank kralının Yahudi yanlısı politikası sebebiyle Hristiyanlığı terk ederek Yahudiliği benimsemiştir. Sebep ne olursa olsun bu dönemde Yahudilere ve Yahudiliğe yönelik olumlu bir eğilim olduğu açıktır.⁴⁷

Lyon Başpiskoposu Agobard bu duruma tepkisini bir eylemle göstermiştir. Bir Yahudi'ye ait köleyi Louis'in kanunlarına aykırı olarak efendisinin izni olmaksızın vaftiz etmesi ve efendisine teslim etmemesi üzerine Yahudi'nin durumu imparatora bildirmesi üzerine Agobard'ın muhalefeti başlamıştır. İmparator Dindar Louis'in Yahudilerle ilgili hususları çözüme kavuşturmak amacıyla görevlendirdiği *magister judaeorum* Eberard Yahudilerin şikayetleri üzerine Agobard'ı haksız bulmuş ve köleyi iade etmesine hükmetmiştir. Ancak Agobard *magister judaeorum*'un kararını kiliseye saygısızlık olarak gördüğünden ve bu karar uymadığından dava saray mahkemesine kadar gitmiştir. Netice itibarıyla Agobard İmparator Dindar Louis'in açık ve net emriyle Lyon'daki görevinden alınmıştır.⁴⁸ Agobard özellikle imparatorun Yahudi tarafını tutması noktasında sarayında bulunan Adalard, Helisachar ve Wala gibi saray mahkeme yetkililerinin imparatoru yanlış yönlendirdiklerine inanmıştır. Bu noktada o Yahudilerle ilgili görüşlerini biraz da imparatorun gözünü açmak amacıyla mektup yoluyla imparatora ulaştırma yolunu seçmiştir.⁴⁹ “Yahudilerin Küstahlığı üzerine” (*De Insolentia Judaeorum*) ismini taşıyan mektubundan bazı ifadeler şu şekildedir:

“Yahudiler ilk geldiklerinde bana, sizin isminizin ve Lyon'u idare eden kontun isminin yer aldığı bir mesajı ulaştırdılar ve bu mesajda ona, bana karşı Yahudilere yardım etmesi emrediliyordu. Bu gibi mesajların, sizin mührünüzü taşımasına ve kutsal isminiz ile okunmasına rağmen, sizin kararınızı bildirdiğine kesinlikle inanmadık. Yahudiler nefret dolu bir saygısızlık içinde sürüklenmeye başladılar, Hristiyanlardan intikam almak için kendi taraflarına çektikleri temsilciler (missi) tarafından her türlü zarara uğramamız konusunda bizi tehdit ediyorlar. Onlardan sonra Evrard geldi ve aynı şeyi tekrarladı ve majestelerin Yahudiler yüzünden bana gerçekten kızdığını söyledi. Daha sonra söz konusu temsilciler geldi, ellerinde bir vergi kanunu vardı [?] (stipendialis tractoria) ve sizin emriniz olmadığına inandığımız bir müeyyideler belgesi vardı. Bu nedenlerden dolayı Yahudiler, ölçsüz şekilde neşeliydi, Hristiyanlar ise üzgündüler. Yahudilerin görüşleri onaylandığı için onlar Hristiyanların inandıkları ve saygı duydukları şeyler hakkında saygısız şekilde vaaz verme cüretini gösterdiler ve açıkça bizim Tanrımız ve Kurtarıcı Mesih'imize küfrettiler. Bu sapkınlık, sizin temsilcilerinizin bazı insanların kulaklarına “Yahudilerin iğrenç olmadıklarını” fısıldamasıyla iyice güçlendirildi. Gerçekten de bazı insanlar Yahudilerin hristiyanlardan daha iyi olduklarını söylüyordu... 'Nazarenes' adı altında Yahudiler günlük dualarında İsa Mesih'e ve Hristiyanlara beddua etmektedirler. Bu nedenle, Yahudilerin kafir olduklarını ve Rabbimiz Mesih ve Hristiyanlar için küfür ettiklerini bildiğimizden, uzun zaman önce verilen ve kutsal babaların sözleriyle ve örnekleriyle emrettiği kurala (modus) uygun olarak yiyecek veya içecek paylaşımı yoluyla onlara katılmamalıyız... En dindar efendim, ben Yahudilerin inançsızlığından, bizim uyarılarımızdan ve Yahudi destekçilerinden dolayı Hristiyanlığın incindiğinden çokça bahsettim, zira bu haberlerin size ulaşıp ulaşmadığını bilmiyorum. Yine de, sizin dindarlığınız dolayısıyla, Hristiyan inancının Yahudiler tarafından belirli şekillerde nasıl zarar gördüğünü bilme hakkınız var. Onlar saf Hristiyanlara yalan söyledikleri zaman ve patrikler yüzünden sizin tarafınızdan sevimlileriyle övündüklerinde, sizin temsilcileriniz bize karşı onların lehine davrandı, zira biz Hristiyanların onlardan şarap alıp içmesini yasaklamıştık, çünkü Yahudiler Hristiyanlara içki ve diğer şeyleri satmaktan birçok gümüş para kazanmıştı. Yeni yasaya aykırı olarak onlara sinagoglar inşa etmek için izin verilmiştir. Naif Hristiyanların Yahudilerin onlara kendi rahiplerimizden daha iyi vaaz verdiklerini söyledikleri noktaya bile ulaştı. Yukarıda belirtilen temsilciler Yahudilerin şabatından dolayı buna uymalarını engellemesin diye onların pazarlarını cumartesi gününden taşımayı teklif edince Yahudiler de daha uygun oldukları Hristiyanların Pazar gününü Pazar için seçmişlerdir. Biz şimdi Galya'daki kiliselere ve din adamlarına bu konuda ne yapmaları gerektiğini söyleyeceğiz. Yahudilerim nasıl da hakikatin iğrenç düşmanları olduklarını, Tanrısal kutsal yazıların öğrettiği gibi, tüm kâfirlerden nasıl daha kötü ve Tanrı ve

⁴⁷ Graetz, *History...*, s.171, 172.

⁴⁸ Agobard'ın görevden alınmasının altında imparatorluğun Yahudi politikasına aykırı davranmasının yanı sıra, Louis'in oğullarının babalarına yönelik isyanına destek vermiş olması da etkili olmuştur. Bkz. Genç, *Birleşik...*, s. 305-311.

⁴⁹ Bachrach, *Early...*, s. 99-101.

göksel konular hakkında nasıl yanlış şeyler düşündüklerini göstereceğiz. Bütün bu şeyleri kardeşlerimizle tartıştık ve [bu yazıları] en geniş kapsamlı mükemmelliklerinize sunulmak üzere gönderdik.”⁵⁰

Mektuba rağmen İmparator Dindar Louis’in Agobard lehine bir karar almadığı anlaşılmaktadır. Bachrach’ın ifadesiyle “Yahudi konusunda Louis’in seküler kaygılarla şekillenen politikası en güçlü ve yüksek rütbeli dini unsurun şiddetli muhalefetine rağmen hâkim olmuş ve Agobard üzerinden diğerlerine de ders vermiştir”.⁵¹

İmparator Louis’in 840 yılında ölmesiyle imparatorluk hayatta kalan üç oğlu arasında bölünmüştür. 843 Verdun Anlaşması’na göre I.Lothar İtalya topraklarını, Alman II. Louis ileride Almanya’yı oluşturacak Doğu Frank topraklarını, Kel Charles ileride Fransa’yı oluşturacak Batı Frank topraklarını almıştır. Tek bir kişi yerine farklı kralların hakimiyeti altında yaşayan Yahudilere yönelik politikalar da farklılaşmaya başlamıştır. Kel Charles hakimiyeti altındaki Yahudilere daha olumlu yaklaşırken⁵² II. Louis 855 yılında İtalya’nın idaresini ele geçirir geçirmez buradaki Yahudileri süren kararı onaylamıştır.⁵³ Frank Krallığı’nın merkezi gücünün zayıflamasıyla doğru orantılı olarak Şarلمان ve Dindar Louis’in Yahudilere sağladığı haklar da büyük oranda azalmıştır. Merkezi otorite yerine bölgesel güçlerin ve din adamlarının yetkisini arttırması Yahudilerin aleyhine olmuştur. 9. yüzyılın ortalarından 10. yüzyılın ortalarına değin Yahudilerin Frank Krallığı’ndaki altın çağı son bulurken Frank Krallığı da yerini Kutsal Roma Germen İmparatorluğu’na bırakmıştır.

Sonuç

Erken Orta Çağ boyunca Merovenj ile Karolenj hanedanlığı yoluyla Avrupa’nın geneline hükmeden ve imparatorluğa evrilen Frank Krallığı’nın Yahudilere yaklaşımı her zaman aynı olmamıştır. Kilisenin aksine kral ve imparatorların Yahudilere yaklaşımında siyasi ve ekonomik beklentiler etkili olmuştur. Kilise ve din adamları ise dini bir tehdit olarak algıladıkları Yahudilere yönelik çeşitli yaptırımlarda bulunmaya çalışmışlardır. Kilise konsil kararlarında bu açıkça görülmekle birlikte kararların her zaman uygulama alanı bulamadığı da söylenmelidir. Kilise karşısında Şarلمان ve Dindar Louis gibi imparatorların Yahudi yanlısı politika benimsemesi sebebiyle bu dönemde pek çok kilise konsil kararı ve Roma yasası uygulanamamıştır. Bu anlamda özellikle Karolenj döneminde Yahudilerin durumu Batı Roma İmparatorluğu’nun son dönemi ve Vizigot İspanya’sına nazaran oldukça olumlu bir görünüm arz etmektedir. Karşılıklı menfaat ilişkisine dayanan bu olumlu görünüm altında, Yahudiler de faizle borç para temini, uluslararası ticaret ve finansal danışmanlık gibi ekonomik faaliyetlerle kendi varlıklarını Avrupa için gerekli hale getirmişlerdir.⁵⁴ Daha doğrusu buna mecbur olmuşlardır. Grayzer’in de ifade ettiği gibi “Bir azınlığın emniyeti, her zaman için çoğunluğa olan faydasına dayanmaktadır”.⁵⁵

Frankların egemenliği altında kilise konsil kararları ve din adamlarının çalışmalarına bakıldığında bunların geç Orta Çağ’da meyvelerini verecek olan Yahudi nefretinin teolojik temellerini oluşturduğu görülmektedir. Bu girişimler, erken Orta Çağ’da bazı istisnai durumlar dışında sonuca ulaşmasa bile, ileride kilisenin siyasi gücünü arttırmasıyla Yahudiler için büyük bir tehdiye dönüşmüştür. Aynı zamanda 11. yüzyıldan itibaren Akdeniz ticaretinin tekrar canlanması ve Hristiyan tüccar sınıfının oluşmasıyla, Yahudi ticaretine duyulan ihtiyaç ve Yahudilere koruma sağlayan ekonomik yararlılık da ortadan kalkmıştır. Ekonomik ve siyasi korumanın kalkmasıyla Orta Çağ’da kilisenin öncülük ettiği ekonomik, toplumsal ve dini sınırlamaların artması ve şiddet olaylarının yaşanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Haçlı seferlerinde diğer heretiklerle birlikte çok sayıda Yahudi’nin katledilmesi kilisenin gücü elde ettiğinde neler yapabileceğine güzel bir örnektir. Buna karşın erken Orta Çağ’da ve özellikle

⁵⁰ Marcus ve Saperstein, *The Jews ...*, s. 55-58.

⁵¹ Bachrach, *Early...*, s. 102.

⁵² Kel Karl’ın Zedekiah isimli Yahudi bir hekimi, Yahuda isimli Yahudi bir dostu bulunuyordu. Ayrıca hakimiyeti altındaki Yahudiler büyük oranda Hristiyanlarla eşit haklara sahip bulunuyorlardı. Graetz, *History...*, s.173.

⁵³ Linder, *The Jews ...*, s. 348-349.

⁵⁴ James Carroll, *Constantine’s Sword the Church and the Jews*, A Mariner Book, New York, 2002, s. 243-244.

⁵⁵ Grayzel, “The Jews...”, s. 117.

de Karolenj dönemi Frank idaresi altında Yahudilerin yaşamı, kilise ve din adamlarına karşı durabilen kralların ekonomik ve siyasi motivasyonlarla hareket etmesi neticesinde olumlu bir görünüm arz etmektedir.

Kaynakça

Amnon Linder, *The Jews in the Legal Sources of the Early Middle Ages*, Wayne State University Press, Michigan, 1997.

Bernard S. Bacrach, *Early Medieval Jewish Policy in Western Europe*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1977.

Cecil Roth, “European Jewry in the Dark Ages: A Revised Picture”, *Hebrew Union College Annual*, C. XXIII, S. 2,(1950-51), ss. 151-169.

C. Joseph Hefele, *A History of the Councils of the Church*, C.4, T&T Clark, 1895.

Ernest F.Henderson, *Select Historical Documents of the Middle Ages*, George Bell and sons, London, 1903.

Gregory Bishop of Tours, *History of the Franks*, çev.: Ernest Brehaut, Columbia Univ. Press, New York, 1916.

Henri Pirenne, *Hız Muhammed ve Şarlman*, çev.: Muhsin Ö. Mengüşoğlu, Pınar Yay., İstanbul, 2012.

Heinrich Graetz, *History of Jews*, London: David Nutt, 1892, C.III.

Israel Abrahams, *Jewish Life in the Middle Ages*, The Jewish Publication Society, Philadelphia and Jerusalem, 1993.

Jacob R.Marcus ve Marc Saperstein, *The Jews in Christian Europe*, Hebrew Union Collage Press, 2015.

James Carroll, *Constantine's Sword the Church and the Jews*, Mariner Books, New York, 2002.

James Parkes, *The Conflict of the Church and the Synagogue*, Meridian Books, Cleveland, New York, 1964.

Jonathan Elukin, *Living Together Living Apart Rethinking Jewish-Christian Relations in the Middle Ages*, Princeton University Press, New Jersey, 2007

J.M.Roberts, *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2017.

Mark R.Cohen, *Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler*, çev.:Ahmet Fethi, Köprü Kitapları, İstanbul, 2013.

Michael Brenner, *Kısa Yahudi Tarihi*, çev.: Sevinç Altınçekiç, Alfa Tarih, İstanbul, 2011.

Michael Toch, *The Economic History of European Jews*, Brill NV, Leiden: 2013

Özlem Genç, *Birleşik Avrupa'nın Mimarı Şarlman ve Karolenj Rönesansı*, Lotus yay., Ankara, 2013.

Pınar Ülgen, *Ortaçağda Avrupa'da Kölelik-Toplum ve Hukuk*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2013.

Simon Schama, *The Story of the Jews*, HarperCollins Publishers, New York, 2013.

Solomon Katz, “Pope Gregory the Great and the Jews”, *The Jewish Quarterly Review*, C. XXIV, S. 2 (1933), ss. 113-136.

Solomon Grayzel, “The Jews and Roman Law”, *The Jewish Quarterly Review*, C. LIX, S. 2, 1968, s. 93-117.

Susan Wise Bauer, *Ortaçağ Dünyası*, çev.: Mehmet Moralı, Alfa Yay., İstanbul, 2014.

Werner Keller, *Diaspora the Post-Biblical History of the Jews*, Harcourt, Brace & World, Inc., New York, 1969.